

EUSKAL LITERATURAREN IRAKURKETA BEREZIA

PAULO IZTUETA

Eskuetan dut *Jakin* azken zenbakia (61 zk., 1990), Euskal Kulturaren ikuspegi bibliografikoaz dihar duena. Gaiak espezialistek landuak dituzu: Koldo Zuazok, Euskalaritza; Jesus Maria Lasagabasterrek, Euskal Literaturaren azterketa; Patri Urkizuk, Antzertia eta Jon Bagüesek, Musika. Ohitura ohi dudanez, eman diot gainbegiratua. Eta, egia esan, ez naiz oso konforme geratu guzti-guztiarekin. Espero nuen eritzi kritikoen kalitateak asko irabaziko zuela, profesionarien ikerketa espezializatuari esker, Unibertsitateko Euskal Departamentuetan eskaintzen zaien trataerarekin. Eta uste dut, egiazki uste, urrats garrantzitsurik eman dela maila akademikoan eta, zenbait kasutan, kualitatiborik ere bai. Iruditzen zait, hala ere, oraindik *desiderandun* asko daudela betetzeko.

Esan nahi dudana adierazteko, adibide gisa, Jesus María Lasagabaster irakaslearen “Euskal Literaturaren azterketa 1960-1990” artikulua ekarriko dut. *Jakin*-ek enkargatu zion egitekoa ez zen batere erraza, gai hain zabala orrialde gutxitan errenditzea nornahirentzat bait da neke. Horregatik, artikulugileak sarreran abisatzen duen bezala, normala deritzot ezinbesteko hautaketak egin beharrari murriztasunaren amoretan. Baina hautaketaren emaitzak ikusita, esango nuke —eta nahikoa kezkaturik diot hau— eskaintzen duen azterketa kritikoa aski desorekatua dela. Zehatzago esanda: kasu batzuetan, ez-osoak eta, beste batzuetan, ez-bidezkoa.

- *Ez-osoak*, hasteko, nabarmentzen diren ausentziengatik. Euskal literaturaren historiari dagokionez, nahiz eta azterketa 1960-1990 epealdira mugatua egon, ez zen lekuz kanpo egongo Orixeren “Euskal Literatura-ren atze edo edesti laburra” (*Euskal Esnalea*, 1927) aipatzea, aipatu bederen, bera izan bait zen lehena klasikoen kultur ekarpena sistematizatzen. Koldo Mitxelena aintzindari bai, baina Orixe aintzindariago kronologiaren aldetik. Baita Jon Etxaideren *Amasei Seme Euskalerriko* (1958) ere, orduan hainbeste maite izan genuena eta orain ahaztuta daukaguna. Ibon Sarasolar en *Euskal Literaturaren Historia*-ren ondoan, ez zuten agian itsusi egingo ez Joan Mari Torrealdairen *Euskal idazleak, gaur-ek* (1977), ez Luis María Mujikaren *Historia de la literatura euskérica*-k (1979) eta ez Josu Landaren *Gerraondoko Poesiaren Historia*-k (1983), besterik ez bada, eritziak eritzi, zenbait autoreri buruzko literatur apreziazioak kontrastatzeko. Patri Urkizuren *Literatura eta kritika* saiakera (1970) ere, garai honetako literatur korrontek ezagutzeko lekuko aproposa, ez da agertzen.

- *Ez-zuzena*, bestalde, hartzen diren joera errotikoengatik. Eskubide osoa dauka Koldo Mitxelenaren *Historia de la Literatura Vasca* dela “oraingoz kalitatez onena” baieztatzeke. Baina ausardia handiegiztat daukat Luis Villasanteren *Historia de la Literatura Vasca*, bibliografi iturrietan eta testuen trataeran Mitxelenari ezer gutxi zordiona, materialen ekarpenengatik bakarrik doi-doi aipatu izana lerro miserable batean.

Baina badira ausentzia larriagoak. Azterketa monografikoak baztertu egin dituela esaten digu. Txomin Agirrerena eta Lauaxetarena sartzen badira, lehenak euskal nobelaren sorrera eta bigarrenak euskal poesigintzaren berrikuntza suposatzen duelako sartzen direla. Aukera honek ikergaiaren gehiegizko murriztapena dakarrela begi-bistakoa da, are nabarigoa artikuluaaren helburutzat “euskal literaturaren azterketarako hurbilpen bibliografiko bat ematea” ezartzen denean. Izan ere, bi autore horiei buruzko ikerketa--lanekin bakarrik geratzeari, gutxienik, jokabide eroso bezain *machivellikoa* deritzot, zeren literaturaren berrikuntzan Lauaxeta baino garrantzi txikiagoak ez diren beste autore batzuen inguruan egindako ikerketak kanpoan uzten bait dira. Nire ustez, arras bidegabeki.

Lehenik, Luis Maria Mujikaren lanek ez dute sarr erarik literatur ikerketen komunitatean. Alta, badu zer bait idatzirik. Euskal literaturaz, oro har: *Euskal Lirika Tradizionala* (1985), lau tomotan emana; “XVIII mendeko lirikaren alde literario zenbait” (ASJU, XVIII-2) eta “Kanpoko liriken hurbilketak euskal poesiaren neurrian” (RIEV, 1985) artikulua. Lizardi, Mirande eta Orixeri buruzko liburuetan nahiz artikuluetan oparotasunez eskainitako lan monografikoak ere hor daude: *Lizardi-ren lirika-bideak* (2 tomo, 1983), “Lizardi-ren poesian influentziak” (*Jakin*, 1982), *Mirande-ren poesigintza* (2 tomo, 1984), “Sinbolismoa eta eraginak” (*Orixen-ren aportazio literarioak*, 1990) eta “Baliabide literario batzuk Orixen-ren poetikan” (*Egan*, prentsan, 1990) artikulua.

Luis Maria Mujika ez da ausente bakarra. Joxe Azurmendik euskal literaturaren kritikaz egindako orrialdeak ere ahaztu dira. Euskaltzaindiaren *Orixen, Omenaldi* (1965) lan kolektiboaz geroztik, bera izan da orexarraren kultur eta literatur ekarpena aztertzen lehen *Zer dugu Orixeren kontra* eta *Zer dugu Orixeren alde* (1977) lanekin. Haren 25. urteurrenean, “Orixen-ren inguruko garai-giroaz” artikulua idatzi zuen (*Jakin*, 39 zk., 1986). Bera da, halaber, Salvatore Mitxelenaz gehien sakondu duena, lehenik, berari eskainitako zenbaki monografikoan (*Jakin sorta*, 2 zk., 1970) eta, gero, “Salvatore

Mitxelena bere lekurtzeko” (*Idazlan guztiak*, I-II, 1984) hitzaurreetan. Joseba Zulaikaren *Adanen poema amaigabea* (1975) liburuari egindako “Adan 1975: Azterketa saio bat” izeneko epilogo aski luzean (61 orrialdetakoan) errepaso ez batere desdeinagarria dator gerrateondoko euskal poesi-gintzaz. Guzti honetaz letratxo bat ere ez *Jakin*-eko artikulua osoan zehar.

Badirudi Iparraldekoak linboan bizi direla. Jean Haritschelhar-en *Le poète Souletin Pierre Topet-Etchaun (1786-1862). Contribution à l'étude de la poésie populaire basque du XIXème siècle* (1962) ekarpen akademikoaz gerotzik, ildo beretik ekin eta ekin ari zaigun Piarres Xarritonen ikerlanik ere ez duzu irakurriko. Baina Pierre Broussain (*Pierre Broussain. Sa contribution aux études basques*, 1985) eta Jean Etchepare (*Idazlanak*, 1985) eta beste hainbat idazle, nork atera ditu ahaztearen zoko ilunetik?

Bizkaiari ere apenas ematen zaio Iparraldeari baino tratua hobe. Mikel Zarate ez zaigu hain joan zaharra hain agudo ahaztua izan dadin. Eta haren eskolak segitzen du lanean Derio inguruan. Eta hangorik, Santi Onaindia salbu, inortxo ere ez. Euskal Herria, otoi, Gasteiz eta Donostia baino zerbait gehiago da!

Ahozko literaturaren esparruan, deskuidoak ez dira txikiagoak. Sail honetan, euskal literaturak berezkoenik bertsolaritza du, inolako zalantzarik gabe. Eta bertsolaritzaz bada zerbait eginik eta idatzirik. Hor dauzkagu Santi Onaindiaren *Gure bertsolariak* (1964) eta A. Zabalaren *Bosquejo de historia del bersolarismo* (1864). Berrikiagotan, Xabier Amuriza gaiaren arras barrutik mintzatu da *Bertsolaritza* liburuan, bereziki 1. tomoan (1981), eta “Bertsolariaren barne-prozesua” artikuluan (*Jakin*, 14/15, 1980). Zenbaki berean, Joxe Azurmendiren “Bertsolaritzaren estudiorako” artikuluan, sail honetan ikertzeke dauden zenbait alderdiri buruzko aztarnarik badator. Honetaz ere tutik ez. Joanito Dorronsoren *Bertsotan 1789-1936* (1981) eta *Bertsotan 1936-1980* (1988) bikotea, bibliografia orokorrean bederik, sartzen da. Gaitzerdi.

Eta segi nezakeen haren eta honen lan-zerr endatik tiraka. Ekarri ditudan adibideak aski direlakoan, ez noa areago luzatzera. Buruz aritu bait naiz, badakit aleunka lan aipagarri utzi ditudala kanpoan. Nire helburua adibide batzuk ematea besterik ez da izan, goazen bidetik joanda, likidazionismo merkean eror ez gaitezten. Daudenak beude bere lekuan, nire oneritzi guztia bait dute. Baina, ez dakit nik zer lan-zedarriketa dela eta, euskal literaturar en ikuspegi bibliografikoa neurritz kanpo murriztu eta desitxuratu gabe.